

О.Т. Карабалин,¹ Ф.М. Әлжанов^{2*} ¹ *Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент қ., Қазақстан*² *Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ДАЯРЛАУДА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ПӘНДЕРІН ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Арт-зерттеу әлемді танудың, шындықты түсіндірудің және өнер объективі арқылы білімді қалыптастырудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Сондықтан, арт-зерттеу болашақ педагогтердің кәсіби дайындық жағдайын жақсарту үшін әр түрлі өнер түрлерін жүйелі қолдануда көркем білім беру пәндерін интеграциялаудың мәнін ашатын білім беру құбылысы ретінде қарастырылады. Арт-зерттеудің ерекше эстетикалық сала ретінде өнердің маңыздылығын, өнер туындыларын көркемдік қабылдау үдерісін ұйымдастыруға, интерпретациялау және эстетикалық бағалауға, зерттеу іс-әрекетінде өнердің эволюциясы мен даму логикасын, стильдерін, өз шығармалары үшін стиль мен мәнерлеу құралдарын таңдау туралы білімдерін, практикада көркем шығармашылықты ұйымдастыру үдерісінде өнер туралы алған білімдерін түсінуге және қолдануға мүмкіндік туғызатынын ескеру қажет. Интеграция қазіргі білім берудің негізі болып табылады. Көркемдік білім беру пәндерін арт-зерттеулерге интеграциялаудың мәні өнерді және оның қоғамдағы рөлін неғұрлым терең түсіну үшін әртүрлі пәндер мен тәсілдерді біріктірумен сипатталады. Сондықтан, көркемдік білім беру пәндерін арт-зерттеуге интеграциялау болашақ көркем білім беру мұғалімдерінде тұтас, шығармашылық және сыни ойлауды, сондай-ақ өнерге және жалпы әлемге саналы көзқарасын қалыптастыруға бағытталған.

Түйін сөздер: арт-зерттеу, интеграция, көркем білім беру, шығармашылық технология, арт-педагогикалық тәсіл, арт-педагогика.

Карабалин У.Т.,¹ Альжанов Г.М.^{2*} ¹ *Южно-Казахстанский государственный педагогический университет им. У.Жанибекова,
г.Шымкент, Казахстан*^{2*} *Атырауский университет имени Х.Досмухамедова, г.Атырау, Казахстан*

СУЩНОСТЬ ИНТЕГРАЦИИ ПРЕДМЕТОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

Арт-исследование предлагает новые возможности для познания мира, интерпретации реальности и формирования знаний через призму искусства. Следовательно, арт-исследование рассматривается как образовательное явление, раскрывающее сущность интеграции предметов художественного образования в систематическое использование различных видов искусства для улучшения условий профессиональной подготовки будущих педагогов. Учитывать значимость арт-исследования как особой эстетической сферы искусства, возможность организации процесса художественного восприятия произведений искусства, интерпретации и эстетической оценки, понимания и применения полученных знаний об искусстве в процессе организации художественного творчества на практике, логики эволюции и развития искусства, стилей, выбора стиля и средств выражения для своих произведений. Интеграция является основой современного образования. Сущность интеграции предметов художественного образования в арт-исследования характеризуется объединением различных дисциплин и подходов для более глубокого понимания искусства и его роли в обществе. Таким образом, интеграция предметов художественного образования в арт-исследования направлена на формирование у будущих учителей художественного образования целостного, творческого и критического мышления, а также осознанного отношения к искусству и миру в целом.

Ключевые слова: арт-исследования, интеграция, художественное образование, творческая технология, арт-педагогический подход, арт-педагогика.

Karabalin U.,¹ Alzhanov G.,^{2*}

¹O. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan

^{2*}Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan

THE ESSENCE OF INTEGRATING ART EDUCATION SUBJECTS IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Abstract

Art research offers new opportunities for understanding the world, interpreting reality, and shaping knowledge through the lens of art. Consequently, art research is considered as an educational phenomenon that reveals the essence of the integration of art education subjects into the systematic use of various types of art to improve the professional training conditions for future teachers. To take into account the importance of art research as a special aesthetic field of art, the possibility of organizing the process of artistic perception of works of art, interpretation and aesthetic evaluation, understanding and applying the acquired knowledge about art in the process of organizing artistic creation in practice, the logic of the evolution and development of art, styles, the choice of style and means of expression for their works. Integration is the foundation of modern education. Integration is the foundation of modern education. The essence of the integration of art education subjects into art research is characterized by the unification of various disciplines and approaches for a deeper understanding of art and its role in society. Thus, the integration of art education subjects into art research is aimed at developing holistic, creative and critical thinking among future art education teachers, as well as a conscious attitude towards art and the world in general.

Keywords: art research, integration, art education, creative technology, art pedagogical approach, art pedagogy.

Кіріспе. Арт-зерттеу замануи білім берудегі белсенді дамып келе жатқан бағыттардың, сондай-ақ өнердің мүмкіндіктерін қолдану нұсқаларының біріне саналады. Бұл педагогикалық құбылыс ретінде арт-зерттеуді интеграция үдерісімен ұштастыра отырып, жүзеге асыру қажеттілігін өзектендіреді.

Арт-зерттеу жүргізуде әртүрлі педагогикалық мәселелерді шешу үшін өнерді қолданудың табиғатын, жалпы заңдылықтарын, қағидаларын, тетіктері мен тәсілдерін зерттейтін педагогика ғылымының жаңа, тәжірибелік бағыты ретінде арт-педагогика қалыптасты.

Сондықтан, білім беру жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде арт-педагогика педагогика ғылымының нақты көп қырлы, интеграцияланған, пәнаралық, тәжірибеге бағытталған бағыты ретінде зерттелуде. Арт-педагогиканың пәнаралық тәжірибеге бағытталған сипаты өнердің, педагогиканың, психологияның әлеуетін біріктіріп, қазіргі білімді интеграциялау тенденциясын толық көрсетеді.

Педагогика ғылымының жеке бағыты ретінде арт-педагогиканың теориялық және эмпирикалық негіздері В.П.Анисимов, Е.В.Таранова және т.б.; өнер синтезі және оның полифункционалдығы жөніндегі философиялық және мәдени тұжырымдама М.М.Бахтин, Н.А.Бердяев, М.С.Каган және т.б.; көркемдік білім берудегі интегративті және көп көркемдік тәсілдер тұжырымдамасы И.Р.Левина, Л.Г.Савенкова және т.б.; педагогикалық үдерістегі тұтас көзқарас тұжырымдамасы В.В.Краевский, В.А.Сластенин және т.б.); халық өнерінің педагогикалық әлеуеті Т.С.Комарова, Л.Д.Назарова және т.б.; ақпараттық технологиялар жағдайында жеке тұлғаны эстетикалық тану және модельдеу тәсілі ретінде өнер синтезінің теориялық негіздері Н.К.Карпова; көркемдік білім беру теориясы мен практикасындағы өнер түрлерінің өзара әрекеттесуі Г.М. Москвина қарастырады.

Арт – адамның әлемді және болмысты образдар жүйесі арқылы тануының ерекше тәсілі. Көркем шығармалар арқылы болашақ көркем білім мұғалімдерінің танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру көркемдік таным болса, ал өнер көркем шығарманың өнімі, ол эстетикалық құндылықтың белгілі бір категориясына сәйкес келеді.

Осы орайда зерттеу мәселесінің мәнін теориялық түсіндірудің және арт-педагогикалық іс-әрекет құбылысын сипаттайтын негізгі ұғымдардың табиғи сан алуан түрлі: «арт-терапевтік педагогика» Л.А.Аметова Давыдовская, «эстетопедагогика немесе өнер психопедагогикасы» В.П.Анисимов, «арт-педагогикалық тәсіл» О.С.Булатова және т.б.

Сондықтан арт-зерттеулер жүргізуде қолданылатын келесі ұғымдардың анықтамасына назар аударылады:

- «арт-педагогикалық іс-әрекет» – бұл өнер құралдарымен кәсіби ойлар мен мақсаттарды іске асыру бойынша педагогикалық іс-әрекеттердің реттелген жиынтығын білдіретін кәсіби-педагогикалық қызметтің дербес түрі;

- «арт-педагогикалық құралдар» – бұл өнер саласына байланысты құбылыстар мен үдерістердің барлық алуан түрлілігі, адам ғасыры мен өзін педагогикалық міндеттермен интеграциялаудың ерекше тәсілі ретінде (өнер туындылары, көркем шығармашылығының өнімдері, көркем бейне, білім беру үдерісіне қатысушылардың стихиялық және жоспарланған көркемдік қызметі);

- «арт-педагогикалық өзара әрекеттестік» – бұл «педагог (оқытушы) білім беру мазмұны - өнер құралдары - оқушы (студент)» мақсатты дамып келе жатқан жүйеде туындайтын тозудан және байланыстардан ерекшеленетін жиынтық;

- «арт-педагогикалық үдеріс» – бұл педагогикалық міндеттерді шешу және педагогикалық ойларды іске асыру үшін өнер құралдарын пайдалану ажырамас бөлігі болып табылатын педагогикалық үдеріс;

- «арт-педагогикалық орта» – бұл білім беру кеңістігінің мақсаттарына, міндеттеріне, арт-педагогикалық қызмет қағидаларына сәйкес реттелген бөлігі;

- «арт-педагогикалық сүйемелдеу» тұлғаның қалыптасуы үшін қолайлы жағдайлар жасау мақсатында арт-педагогикалық іс-әрекетті білім беру үдерісіне интеграциялау жөніндегі әрекеттердің икемді жүйесі деп те қарастырылады. Бұл логикалық үдеріс келесі кезеңдер тізбегінде көрініс табады: арт-педагогикалық іс-әрекетке тарту, арт-педагогикалық түсіндіру, арт-педагогикалық тренинг, арт-педагогикалық креатив, арт-педагогикалық зерттеу.

Интеграция мәселесінің теориясы мен практикасында жаңа үлгідегі мектептердің ғылым мен тәжірибе интеграциясының педагогикалық негізі А.А.Бейсенбаева және т.б.; пәнаралық байланыс негізінде оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру М.Ә.Құдайқұлов және т.б.; жалпы білім беретін мектептегі оқу-тәрбие үдерісіндегі интеграция А.Р.Бектеньярова, М.Абсатова және т.б., бастауыш білім мазмұнын интеграциялау Ә.Мұханбетжанова мәселесі қарастырылған.

Интеграцияны екі ғылым элементтерінің жай қосылуы емес, ол табиғат заңдарын тереңірек түсінуіне мүмкіндік беретін жаңаша жүйеленген ішкі бірлік ретінде анықтап, пәнаралық байланыс арқылы білім беруді ізгілендіру тұжырымдамасын теориялық-әдіснамалық тұрғыдан негіздейді. Феномен ретінде «білімнің пәнаралық интеграциялануы» (БПИ) ұғымын алғаш рет енгізіп, білімді жаңа тұрғыдан оқытудың құралы екендігін, оның іргелес пәндер бойынша блоктық жүйеге топтастырылып, білімнің терең әрі жан-жақты, соның нәтижесінде білім алушылардың жаңа сапалық қасиет деңгейіне көтерілуінің жолы болатынын дәлелдеген. Сонымен бірге ғылым мен практика интеграциясын генетикалық қағида деңгейінде пайдалану сапалы жаңа жүйе, жоғары реттегі интегралды білімдік кеңістікті қалыптастыруға мүмкіндік береді (Бейсенбаева және т.б., 1999).

Ғылым мен практика интеграциясын ғылыми танымды жетілдіретін генетикалық қағида ретінде қарастырады. Ғылым мен практика интеграциясын генетикалық қағида деңгейінде қолдану сапалы жаңа жүйені «интегралды білім беру кеңістігін» қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен, педагогтың практикалық іс-әрекетіне бағдар беруге, болашақ мамандарды практикалық дайындау үдерісінде теориялық педагогикалық білімді жаңа әдіснамалық тұрғыдан жүйелі қолдануға мүмкіндік туғызады (Данилюк, 2004).

Ғалымдардың пікірінше, ғылымда көркемдік білім берудегі интеграция тұтастық көзқарас тұрғысынан қарастырылады. Бұл тұжырымдама кезең ретінде анықталады: біріншіден, өнердің қоршаған өмірмен, табиғатпен, мәдениет тарихымен байланысы, өзара әрекеттесуі, ол корреляция ретінде түсіндіріледі; екіншіден, көркемдік ойлауды дамытудың жүйелілігі, өнерді символ, белгі арқылы білдіру, ол синкретизация ретінде анықталады (Савенкова, 2016).

Бүгінгі таңда интеграция көркемдік білімнің жаңа бағыттарының қалыптасуына алып келуде:

- мультимедиялық өнер (технологиялар мен цифрлық платформалардың дамуымен кескіндеме, бейнелеу, дыбыс және интерактивті элементтерді біріктіретін мультимедиялық жобалар);

- пәнаралық интеграция (көркемдік білім берудің психология, әлеуметтану, философия және STEM (ғылым, технология, инженерия және математика) секілді басқа пәндердің элементтерін қамтуы);

- экологиялық өнер (жаһандық экологиялық мәселелер көркемдік білім беру бағдарламалары экологиялық тақырыптарды зерттеуге мүмкіндік туғыза отырып, тұрақты өнер мен экологияға баса назар аударады);

- мәдениетаралық зерттеулер (әр түрлі елдердің өнері мен мәдениетін, мәдени тәжірибелерімен және дәстүрлермен алмасуға бағытталған бағдарламалар құруға алып келеді);

- шығармашылық кәсіпкерлік (білім беру бағдарламаларының өз бренді мен өнер бизнесін құру және ілгерілету үшін қажетті дағдыларды дамытады);

- сыни өнер (аналитикалық ойлау мен өзін-өзі көрсету қабілетін дамытады, қоғамды, саясатты және мәдениетті сынау құралы ретінде өнерді зерттеу мен тәжірибені қамтиды). Бұл бағыттар көркемдік білім берудің жаңа тәсілдері мен әдістемелерін қалыптастырады. Виртуалды және цифрлық өнер заманауи шығармашылықтың ең қарқынды дамып келе жатқан түрлерінің бірі. Компьютерлік технологиялардың көмегімен өнер үдерісінің бір бөлігі болуға мүмкіндік беретін интерактивті және иммерсивті туындылар жасалады. Мұндай өнердің мысалдарына виртуалды галереялар мен көрмелер жатады, мұнда пайдаланушылар үш өлшемді кеңістіктерді зерттей алады, объектілермен өзара әрекеттесе алады, тіпті өз туындыларын жасай алады.

Көркемдік білім беру пәндерін арт-зерттеулерге интеграциялаудың мәні өнерді және оның қоғамдағы рөлін неғұрлым терең түсіну үшін әртүрлі пәндер мен тәсілдерді біріктірумен сипатталады. Бұл бағыт бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды:

- пәнаралық интеграция өнер тарихы, психология, әлеуметтану, философия, мәдениеттану және басқа ғылым салаларындағы білімді біріктіруге мүмкіндік береді. Бұл көркем шығарманы және оның контекстін толық қабылдауға ықпал етеді;

- арт-зерттеулерде әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану өнер туындыларын талдау мен түсіндірудің жаңа әдіснамасын табуға мүмкіндік береді. Бұл сандық талдау және деректерді визуализациялау сияқты дәстүрлі әдістерді де, заманауи технологияларды да қамтуы мүмкін;

- әртүрлі пәндерді біріктіру сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл оларға көркем шығармаларды және олардың қоғамға әсерін тереңірек талдауға және бағалауға мүмкіндік береді;

- мәдениетаралық зерттеулер көркемдік білім беру пәндерінің интеграциясымен әр түрлі мәдениеттер мен дәстүрлер аясында өнерді зерттеуге мүмкіндік береді, бұл әр түрлі көркемдік тәжірибелер мен олардың өзара әсерін толық түсінуге ықпалын тигізеді;

- практикалық қолдану теориялық білімді практикалық дағдылармен біріктіруге, пәнаралық зерттеулер мен тәсілдерге негізделуі мүмкін көркемдік жобаларды жасауға көмектеседі;

- пәндерді біріктіру жобалық оқыту, бірлескен зерттеулер оқытудың жаңа форматтарын енгізуге ықпал етеді, бұл білім берудегі инновацияға негізделеді.

Интеграциялық оқыту жағдайында мектеп немесе жоғары оқу орны дамушы жүйеге айналуы мүмкін. Интеграциялық тұғыр білім беруді дамытудың жетекші бағыттарының бірі ретінде бір циклдағы оқу пәндерінің оқу бағдарламаларын үйлестіруді, болашақ педагогтердің кәсіби маңызды құзыреттіліктері мен жеке сапа-қасиеттерін қалыптастыру мақсатында оларды біріктіруді көздейді.

Интеграцияның негізін қоршаған шынайылықты зерттеудің жалпы идеялары, құралдары, әдістері, әртүрлі мәдениеттердің жақындасуы, әртүрлі іс-әрекеттердің құрылымдарының, объектілердің белгілері мен қасиеттерінің ортақтығы анықтай алады.

Сондықтан зерттеуіміздің болашақ көркем білім мұғалімдерінің кәсіби дайындығына қолайлы жағдай жасау үшін сан алуан өнер түрлерін жүйелі интеграциялау мәселесі өзекті. Бұл бейнелі және сыни ойлау дағдыларын, кез-келген нақты шығармашылық мәселені шешуде әртүрлі салалардағы білімдерін ұтымды қолдана білуді дамытумен тығыз байланысты.

Материалдар мен әдістер. Арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәнін ашып көрсетуде зерттеу мәселесінің әдіснамалық негізін құрайтын келесі әдістер қолданылады:

- салыстырмалы талдау – бұл оқшауланған тұтастық компоненттерінің ұқсастығын немесе айырмашылығын сипаттайтын белгілерді анықтау;
- формальды-стилистикалық талдау – бұл «стиль» ұғымын құрайтын белгілердің жиынтығына қатысты кейбір тұтастық компоненттерінің ұқсастығын сипаттайтын белгілерді анықтау;
- иконологиялық тәсіл – бұл өнерді зерттеудің шығармашылық әдісі және кескіннің көркемдік мағынасын, белгілі бір тарихи өнер түрі, бағыты, ағымы, стилі контекстіндегі көркемдік формалардың маңыздылығын ашатын білім саласы, белгілі бір контекстке енгізілген тұтастық туралы білімді анықтау;
- интегративтік тәсіл – бұл білім жүйесін креативті деңгейде қалыптастыруға ықпал ететін оқу-педагогикалық және оқу-шығармашылық іс-әрекеттерді бірыңғай жүйеге біріктіреді, кәсіби даярлаудағы интегративтіліктің негізгі белгілерінің бірі оқыту жүйесінің тұтастығы, оның нәтижесінде жаңа кәсіби міндеттерді шешуге мүмкіндік беретін білім, білік және дағдылардың жүйелілігі қамтамасыз етіледі.

Біздің зерттеуімізде кескіндеме және сурет пәндерін арт-зерттеуде интеграциялаудың мәніне басты назар аударылады. Ол келесідей көрініс табуы мүмкін:

- кескіндеме пәнінде кескіндеменің әртүрлі әдістерін, материалдарын, стильдері мен жанрларын меңгерту, сонымен қатар кескіндеме тарихын және оның мәдениетпен байланысын зерттеу маңызды болып табылады;
- сурет пәні негізінен графикалық бейнелеу дағдыларын дамыту, композиция негіздерін, түсті зерттеу мәселесін қамтиды, сондай-ақ қоршаған әлемді зерттеу және өз идеяларын білдіру құралы ретінде пайдаланылады;
- өзара байланыс кескіндеме мен суреттің бір-бірімен тығыз байланысын қамтамасыз етеді, сурет салу көбінесе кескіндеме жұмыстарының негізі, сурет салу заңдылықтарын зерттеу кескіндеме композицияларын терең түсінуге көмектеседі;
- басқа өнер түрлерімен интеграциялау кескіндеме мен суретті музыкамен, бимен, театрмен, әдебиетпен байланыста зерттеу көркем білімнің жаңа формаларын жасауға мүмкіндік береді. Бұл өнерді терең әрі жан-жақты түсіну үшін көркем шығармашылықтың әртүрлі аспектілерін біріктіруді қамтиды.

Нәтижелер. Арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәні ашу болашақ педагогтердің жалпы педагогикалық дайындық үдерісіне арт-педагогикалық тәсілді енгізу міндеттерін шешудің кезеңдерінде жүзеге асырылады:

- мотивациялық кезең белсенді өзін-өзі көрсетуге және жұмыстың жаңа формаларын түсінуге мотивация арт-педагогикалық тәсіл идеяларын қабылдауға дайындығын көрсетеді. Оқытудың жаңа пәнін түсінуде сыртқы факторлар да маңызды рөл атқарады: аудиторияны, шығармашылық ортаны, қолайлы педагогикалық атмосфераны (достық, теңдік, ашықтық, қарым-қатынасқа бейімділік) көрнекі жағымды ортаны құру;
- танымдық кезең қабылдау, зейін, ойлау, сөйлеу үдерістерімен байланысты. Пәннің мазмұнын пәнаралық байланыстармен, шығармашылық қызметтің сан алуан түрлерімен (өнер түрлерінен білім, шығармашылық материалдармен жұмыс істеу әдістері, әдебиет туындылары, тарихи фактілер және т.б.) қанықтыруды көздейді;
- коммуникативтік кезеңде қарым-қатынас, өзін-өзі көрсету дағдылары негізінен арт-педагогиканың формалары мен әдістерін қолдану арқылы дами;
- рефлексивтік кезең шығармашылық өзін-өзі көрсету, өзін-өзі реттеу, мінез-құлықтың жеке стилін дамыту және қарым-қатынас жасау тәсілдерін көрсетудегі дербестігін дамытуды көздейді.

Осы аталған барлық кезеңдер оқу іс-әрекетінің түрінде (оқу-кәсіптік, практикалық, әлеуметтік-мәдени, ғылыми, өзіндік жұмыс) интеграциялау арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Оқыту жүйесінде оқу материалының интегративті мазмұнын ұсынудың нақты түрлері бөліп көрсетіледі:

- пәнішілік интеграция – жеке пәндегі дағдыларды, ұғымдарды, білімді және ұқсас үдерістерді интеграциялау;

- пәнаралық интеграция – кем дегенде екі түрлі пәндерде ұғымдарды, білімді және т.б. қалыптастыру;

- транспәндік интеграция – жеке пәндерден тыс және бүкіл оқу бағдарламасына енетін жаңа білім беру салаларын немесе ұғымдарды құру, әртүрлі оқу пәндерінің негізгі және қосымша мазмұнының компоненттерін қалыптастыру;

- мультипәндік интеграция – жалпы тақырыпты, мәселені немесе құбылысты зерттеу үшін әртүрлі пәндерден білім мен дағдыларды біріктіру, интеграция жеке тақырыптар, ұғымдар немесе мәселелер деңгейінде жүреді. Оның ішінде, белгілі бір оқу пәні ішіндегі білім мен ұғымдарды жүйелеумен сипатталады, яғни әртүрлі бөлек фактілерден әлемнің біртұтас және нақтыланған бейнесіне біркелкі ауыстыру. Сондықтан, пәнішілік интеграция материалды блоктарға біріктіруге бағытталған, бұл оқу пәнінің құрылымы мен мазмұнының өзгеруіне алып келеді. Нәтижесінде, оқу үдерісінің интеграциялық мазмұны ойлау қабілетін категориялармен қалыптастыруға бағытталған материалмен ұсынылған, бұл қазіргі білім беру кеңістігінде ақпарат ағынына бейімделу үшін қажет.

Арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәнін зерттеуде студенттердің екі тобын салыстыру арқылы эксперимент жүргізілді: бір топ (БТ-бақылау тобы) дәстүрлі түрде оқытылады, екінші топ (ЭТ-эксперименттік топ) өнердің әртүрлі салаларындағы өзара байланысты интеграцияланған тәсілді қолданады. Зерттеу нәтижелерін материалды меңгеру деңгейі, шығармашылық қабілеті, сыни ойлау және эмоционалдық қабылдау, рефлексиясы арқылы бағалауға болады.

Сауаланамаға «БВ01404 – Бейнелеу өнері және көркем еңбек» білім беру бағдарламасы бойынша жалпы саны N=40 студент қатыстырылды. Оның ішінде, эксперименттік топтағы 22 студент Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінен, бақылау тобындағы 18 студент Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университетінен қатысты.

Зерттеу барысында арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәнін ашу анықтау мақсатында студенттердің интеграция, интеграцияның түрлері жөніндегі түсініктерінің бастапқы деңгейін анықтау үшін сауалнама жүргізілді. Сауалнама нәтижелері ұсынылады (1-кесте және 1-сурет).

Кесте 1 – Интеграцияның түрлері жөніндегі түсініктерінің деңгейі

Интеграцияның түрлері	Сауаланама нәтижесі, %	
	Бақылау тобы (БТ)	Эксперименттік топ (ЭТ)
Пәнішілік интеграция	32	36
Пәнаралық интеграция	28	32
Транспәндік интеграция	20	16
Мультипәндік интеграция	20	16

1-кестедегі сауалнама мәліметтері эксперименттік топта студенттердің интеграция және оның түрлері жөніндегі түсініктерінің деңгейі бақылау тобымен салыстырғанда жоғары екені байқалады. Мысалы:

- пәнішілік интеграция туралы түсінік деңгейі бақылау тобында бақылау тобында 32%, ал эксперименттік топта 36%, яғни екі топтың да студенттері бұл ұғымның мазмұнын жеке пәндегі дағдыларды, ұғымдарды, білімді және ұқсас үдерістерді интеграциялау деп түсінетінін білдіреді;

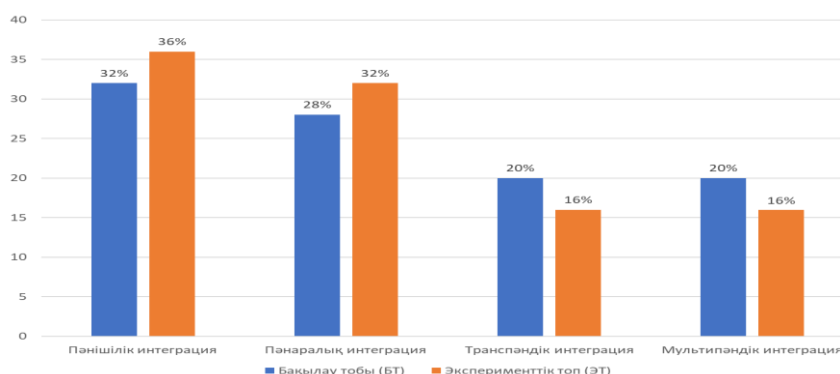
- пәнаралық интеграция жөніндегі түсінік деңгейі бақылау тобында 28% болса, ал эксперимент тобында 32% құрайды, студенттер пәнаралық интеграция екі пәннің байланысы деп есептейтінін білдіреді, көбінесе, ол әр түрлі пәндердегі ұғымдар мазмұнымен байланыстырады;

- транспәндік интеграция және мультипәндік интеграция жөніндегі түсініктері бақылау тобында 20 %, эксперименттік топта 16% құрайды, екі топтың да студенттері бұл ұғымдарды бірдей деп есептейді, сондықтан екі интеграция туралы түсініктері бірдей десе болады. .

Сондықтан студенттерге мультипәндік интеграция объектілердің «көлденең» байланысы, ал транспәндік интеграция білім мен ойлаудың терең, іргелі деңгейлеріне әсер ететін «тік» байланысы екендігі туралы түсіндіріліп, айырмашылықтарына назар аударылды.

Бұл арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәнін анықтауда транс-және мульти-интеграция түрлері бойынша жүргізілетін алдағы уақытта жұмыстардың перспективасын көрсетеді.

Арт-зерттеулерде көркем білім беру пәндерін интеграциялауда интеграцияның түрлері жөніндегі білімдері бойынша сауалнама нәтижелері диаграммада көрсетіледі (1-сурет).

Сурет 1 – Арт-зерттеулерде көркем білім беру пәндерін интеграциялауда интеграция түрлері бойынша сауалнама нәтижелерінің салыстырмалы диаграммасы

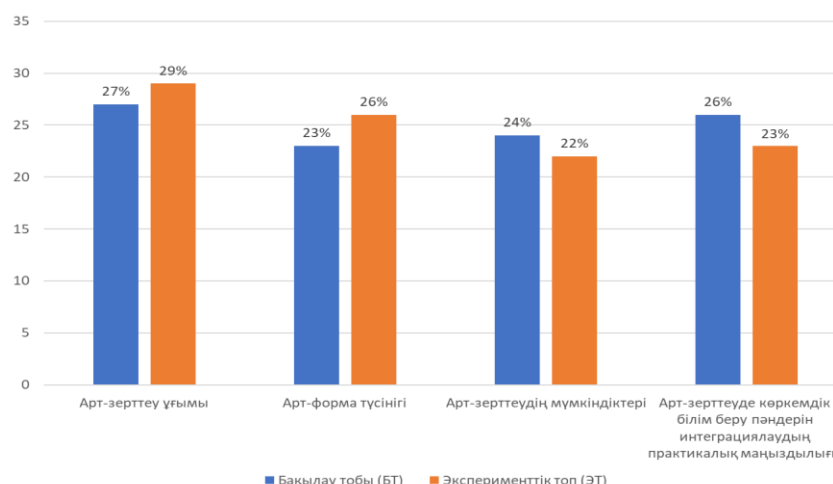
Сонымен бірге зерттеу барысында арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәні ашу анықтау мақсатында студенттердің арт-зерттеу ұғымы, оның мәні мен ерекшелігі, мүмкіндіктері, арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың практикалық маңыздылығы, сонымен бірге арт-форма түсінігі жөніндегі білімдерінің деңгейіне де назар аударылды.

Құрастырылған сауалнама сұрақтарына берген жауаптарының нәтижесіне жасалған талдау 2-кесте мен 2-суретте ұсынылады.

Кесте 2 – Арт-зерттеу ұғымы, мүмкіндіктері және практикалық маңыздылығы

Сұрақтар мазмұны	Сауалнама нәтижесі, %	
	Бақылау тобы (БТ)	Эксперименттік топ (ЭТ)
Арт-зерттеу ұғымы	27	29
Арт-форма түсінігі	23	26
Арт-зерттеудің мүмкіндіктері	24	22
Арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың практикалық маңыздылығы	26	23

Құрастырылған сауалнамалар нәтижелеріне талдау жасайтын болсақ, студенттер жауаптары келесідей көрсеткіштерді береді: арт-зерттеу ұғымы 27% (бақылау тобы), 29% (эксперименттік топ), арт-форма 23% (БТ), 26% (ЭТ), арт-зерттеудің мүмкіндіктері 24% (АТФ), 22% (МГФ), арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың практикалық маңыздылығы 26% (АТФ), 23% (МГФ) диаграммалар арқылы көрсетіледі (2-сурет).

Сурет 2 – Арт-зерттеулерде көркем білім беру пәндерін интеграциялауда арт-зерттеудің мүмкіндіктері мен практикалық маңыздылығы бойынша сауалнама нәтижелерінің салыстырмалы диаграммасы

Сонымен, арт-зерттеулерде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялау өнерге байланысты әртүрлі пәндерді бірегей, біртұтас оқыту жүйесіне біріктіруді көздейді. Бұл жеке білім мен дағдыларды меңгеріп қана қоймай, сан алуан өнер түрлерінің өзара байланысын түсініп, оларды шығармашылық қызметінде қолдана алуға мүмкіндік береді.

Талқылау. Көркем білім беру саласындағы интеграциялық үдерістердің мазмұндық және тұлғалық-іс-әрекеттік бағыттары маңызға ие. Мазмұндық бағытта мультипәндік интеграция үш немесе одан да көп пәндердің мазмұнын біріктіреді. Мысалы, меңгеру үдерісінде бейнелеу қызметі теориясының ең көп таралған компоненттеріне: композиция, сурет, колористика, орындау техникасы, пропорция, перспектива жатқызылады. Бұл ұғымдардың (композиция, сурет, колористика, орындау техникасы, пропорционалдылық, перспектива) мазмұны оқу сатысына қарамастан, әр түрлі оқу пәндерін меңгеру үшін түрлі дәрежеде зерттеледі.

Арт-зерттеу (арт-негізделген зерттеулер, arts — based research) зерттеу контекстінде шығармашылық пен өнерді қолдануға негізделген пәнаралық білім саласы. Бұл таным тәсілі ретінде өнер формасын (art-making) құруды талап етеді. Өнер формалары, яғни арт-форма кез-келген өнер түрі деп түсіндіріледі, мысалы: әдеби (эссе, қысқа әңгімелер, новеллалар, эксперименттік жазу, поэзия және т.б.), орындаушылық (музыка, дауыс, ән айту, би, шығармашылық қозғалыс, театр), визуалды (фотография, сурет, кескіндеме, коллаж, инсталляциялар, мүсіндер) және т.б.

«Көркем зерттеу» (artistic research) ұғымы алғаш рет 1990 жылдары еуропалық пікірталастарда пайда болды. Алдымен әкімшілік құжаттарда, содан кейін ғылыми және көркем дискурстарда. Осы салалардың әрқайсысында мағыналық мәндік екпінімен ерекшеленетін осы тұжырымдаманы анықтаудың әр түрлі тәсілдері дәйекті түрде анықталуда. Суретшінің көзқарасы бойынша, artistic research – бұл, ең алдымен, білімнің жаңа, шығармашылық әдісі. Білім беру сарапшысының көзқарасы бойынша әлеуметтік маңызы бар мәселелерді шешудің балама әдісі. Зерттеушінің көзқарасы бойынша жаңа білімді ашу тәсілі. Барлық үш көзқарасты ескере отырып, анықтамаға біршама жалпыланған тәсілді келесідей ұсынуға болады: көркемдік зерттеу – бұл өнерге негізделген зерттеу іс-әрекетінің нәтижесін анықтауды, зерттеуді және көпшілік алдында ұсынууды көздейтін процессуалдық, көркемдік тәжірибе (Венкова және т.б., 2021).

Д.Клейннің пікірінше, «көркемдік тәжірибеге негізделген зерттеу әдісі өнер жанрлары мен академиялық пәндер шеңберінің шекараларын ашудан туындайды. Artistic research зерттеу нысаны да, әдісі де, зерттеу әдістемесі де бір уақытта құрылады» (Klein, J., 2017)

М. Ханнуланың пікірінше, Artistic research әдіснамасы көптүрлі және толерантты деп анықтады: «тәжірибе демократиясы мен әдіснамалық әртүрліліктің екі метафорасының мақсаты – көркемдік зерттеудің ықтимал бастапқы нүктесін көрсету» (Hannula M., 2005)

Сондықтан арт-зерттеудің кейбір бағыттары мен түрлеріне тоқталуға болады:

- көрнекі немесе визуалды құжаттарды құру және талқылау арқылы тұлғалық және әлеуметтік-мәдени мағыналарды зерттеу, мысалы: халықтың мәдени мұрасы мен белгілі бір субмәдениет контекстінде жасалған бейнелердің жеке және әлеуметтік-мәдени мағыналарын зерттеу;
- бейнелеу іс-әрекетін талдау негізіндегі диагностикалау тақырыптық тесттер, еркін тақырыптағы суреттер, стихиялық суреттер және басқа сурет салу әдістері автордың жеке ерекшеліктерімен, оның эмоционалды күйлерімен анықталады. Бейнені құру үдерісін зерттеу бейнелеу іс-әрекеті, ол адам немесе топ туралы маңызды ақпарат көзі ретінде қарастырылады, мысалы, сурет отбасы немесе ұжым арқылы жасалады.

Демек, арт-зерттеу көркемдік объектіні қалыптастырудың құралы, шығармашылық пен өнерді танымдық зерттеу ретінде қолданатын пәнаралық тәсіл, соның ішінде шынайылықтың әртүрлі аспектілерін зерттеу үшін арт-формаларды құрастыруға мүмкіндік береді. Интеграциялық үдерістер өнерді жаһандық және қол жетімді етеді. Цифрлық технологиялар (жасанды интеллект, виртуалды және толықтырылған шындық) арт-объектілерді жасаумен қатар мәдени мұраны зерттеу, сақтау, түсіндіру және бейнелеу мәселелерін шешеді, атап айтқанда, өнер саласына заманауи шешімдер мен мүмкіндіктерді енгізу

Интеграция – бұл тұтастық туралы түсінік, әлем туралы біртұтас білім, осы әлемдегі барлық нәрсенің байланысы. Бұл тұтастықтың негізі жүйеге біріктірілген әдістер кешені, олар белгілі бір реттілікпен бір-бірімен байланысады. Интеграция үдерісінде әртүрлі компоненттерді қосу бастапқы компоненттердің жаңа қасиеттерге ие болуымен сапалы түрде ерекшеленеді, мұнда компоненттер сапасының қарапайым механикалық қосындысы емес қасиеттерді ғана интегративті деп санауға болатындығын атап өтеді (Гершунский, 2003).

Бірқатар ғалымдардың (М.Н.Берулава, В.С.Безрукова, И.П. Яковлев және т.б.) пікірінше, интеграция сыртқы және ішкі факторлардың біртіндеп педагогикалық ойдың дамуының жетекші заңдылықтарының біріне айналатынын көрсетеді. Сондықтан интеграцияның мақсаты мен міндеттеріне байланысты типтері мен түрлерінің, деңгейлері мен бағыттарының өзгергіштігі бар күрделі үдеріс ретінде қарастырылады (Берулава және т.б., 2003).

Білім мазмұнын интеграциялауда ғылыми таным қызметінің әдістері мен түрлерін синтездеу маңызды. Интеграция білім мазмұнының негізгі үш компонентінде, атап айтқанда, пәнаралық байланыс әсерімен сапа жағынан өзгертетін білім жүйесінде; пәнаралық байланыс жүзеге асыратын оқу-танымдылық қызметте ерекше қасиетке ие болатын дағдылар жүйесінде; әртүрлі пәндер білімдерін синтездеу процесінде қалыптасатын оқу-танымдық қатынастар жүйесінде көрініс табады. Білім беруде әлемнің интегративті ғылыми бейнесі үш қызмет атқарады: дүние-танымдық, ғылым танымның ажыратылмайтын бөлігі ретінде қарастырылады; әдіснамалық, барлық теорияларды қосу арқылы білім мазмұнында білімді жүйелейді; психологиялық, ойлаудың қазіргі, жүйелі, диалектикалық типтерін қалыптастырады (Шолпанқұлова және т.б., 2020).

Сонымен интеграция бұл үдеріс, өзарабайланыс нәтижесі тұлғаның интеллектуалдық, мотивациялық және мінез-құлық сферасын олардың диалектикалық бірілігінде өсіру және байыту. Тәжірибе көрсеткендей, интеграция бүгінгі ғылым мен қоғамдағы өтіп жатқан интегративті үдерістердің нақты көрінісі болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, интеграциялық оқытуды ұйымдастырудың жалпы құрылымын, ақпаратты қабылдау, түсіну және жете ұғыну үдерісіне арнайы дайындығын (ғылым тұрғысынан, мәдениеттің даму тарихы, әртүрлі өнердің ерекшеліктері, қоршаған табиғат) қайта қарастыруға ықпал етеді.

Арт-педагогикалық тәсілдің шығармашылық технологиясы, арт-педагогикалық тәсіл кешенді технологиялары оқу үдерісіне қойылатын талаптарды біріктіреді. Мысалы, табиғи сәйкестілік, ұйымдастыру және басқару тиімділігі, оқу материалын жетілдіру, ізгілендіру, белсенділікті арттыру. Бұл «өнер түрлерінің педагогикалық әлеуетін пайдаланудың заңдылықтары, қағидалары мен тетіктері туралы заманауи гуманитарлық білімнің интегративті саласы, тәрбиелеу, оқыту және дамыту міндеттерін кәсіби-педагогикалық тұрғыдан оңтайлы шешу мақсатында жеке тұлғаның көркемдік белсенділігінің формалары (Таранова, 2012).

Сонымен арт-зерттеу өнер мен ғылымды біріктіреді, ол өнерді иллюстрация немесе ғылыми зерттеулерге қосымша ретінде ғана емес, оны білім алудың дербес тәсілі ретінде қарастырады. Арт-зерттеулердің мақсаты көркем бейнелер мен тәжірибелер арқылы білім алу, мысалы: көрнекі визуалды өнімдерді (суреттер, мүсіндер, фотосуреттер, бейнежазбалар) талдау. Арт-зерттеу дәстүрлі ғылыми талдауға қиын, соның ішінде эмоционалды, мәдени немесе әлеуметтік мәселелерді зерттеу үшін де пайдалы болуы мүмкін. Мысалы, суретшінің эмоционалды жағдайына байланысты түс схемасын өзгертетін картиналар сериясын жасау арқылы түстің көңіл-күйге әсерін зерттейтін жобаны атап кетуге болады. Арт-зерттеулер арт-объектілерді құруды көздейді, атап айтқанда, кескіндеме, мүсін, инсталляция, мәтіндер және т.б. болуы мүмкін өнер туындылары жасалады. Арт-зерттеулер тақырыбы кең, сан алуан түрлі. Мысалы: «Сандық әңгімелер» мен өмірбаяндарды, тақырыптық фотоальбомдарды құру – бұл «Мен» бейнесін қолдауға және қайта құруға, жақындарының және қоғамның көзқарасын өзгертуге көмектеседі (Сухарев және т.б., 2010).

Арт зерттеуде өнер нысандарымен бірге осы нысандардың мағынасын, сондай-ақ олардың аудиторияға әсерін көрсетудегі рефлексияның рөлі де қарастырылады. Автордың еңбегі ғылыми зерттеулердегі өнердің қысқаша тарихынан басталады, әрі қарай artsbase зерттеулерінің философиялық негіздерін, әртүрлі зерттеу жобаларын, материалдарды дайындауды, этикалық ойларды, деректерді жинауды, талдауды және есеп беруді терең түсінуді қамтамасыз етеді. Білім беру зерттеушілеріне арналған өнерге негізделген зерттеу әдістері өнерді жаңа идеяларды тудыру және білім беру зерттеулеріне қатысушылардың мүмкіндіктерін кеңейту үшін пайдалануды мақсат етеді. Өз жобаларында өнерге негізделген зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді (Tian, 2023).

Сондықтан, арт-зерттеудің келесі ерекшеліктері бөліп көрсетіледі:

- арт-зерттеу жаңа идеяларды, бейнелер мен әдістерді белсенді іздеуді, сондай-ақ өнер мен мәдениеттің әртүрлі аспектілерін зерттеуді қамтиды;
- арт-зерттеу өз ойларын, сезімдерін, тәжірибелері мен идеяларын білдіруге, өнер арқылы басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді;
- арт-зерттеу өнер туындыларын сыни тұрғыдан түсінуді, сондай-ақ көркемдік құбылыстарды талдау және бағалау қабілетін дамытуды қамтиды.

Қорытынды. Сонымен арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәні ашып көрсетіледі. Тұтастай алғанда, арт-зерттеу әлемді танудың, шындықты түсіндірудің және өнер объективі арқылы интеграциялық білімді қалыптастырудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады.

Арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың мәнін айқындау болашақ педагогтерді кәсіби даярлаудың мазмұндық-мәндік басымдықтарын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- тұлғаға бағдарланған, гуманитарлық кәсіби көзқарастарын қалыптастыру;
- әлемнің көптүрлілігі мен педагогикалық шынайылықты тұтас қабылдаудың қажеттілігін түсіну;
- кәсіби-тұлғалық өзін-өзі анықтауын дамыту;
- құбылыстардың мәнін түсіну арқылы педагогикалық теория мен практиканың байланысын түсіну;
- кәсіби маңызды жалпыпедагогикалық дағдыларды дамыту;
- гуманитарлық педагогикалық өзара әрекеттесу тәжірибесін меңгерту;
- арт-педагогикалық іс-әрекет негіздерін игеру.

Сондықтан бұл басымдықтардың арт-педагогикалық іс-әрекеттің келесі қағидаттары негізінде жүзеге асырылатынын ескеру қажет:

- педагогикалық және көркемдік білім беру әлеуетін интеграциялау;
- педагогикалық мазмұнды көркемдік-бейнені сипаттау;
- өнер құралдарымен өзін-өзі көрсетудің стихиялылығын түсіндіру;

- білім беру үдерісінде қатысушылардың шығармашылық бірлігін қамтамасыз ету;
- арт-педагогикалық өзара әрекеттестік шеңберінде көркем өнімді жасауда еркіндігін қалыптастыру;

- кәсіби арт-педагогикалық дискурсқа тарту және әрекет ету.

Болашақ педагогтерді, біздің зерттеу жағдайымызда болашақ көркем білім беру мұғалімдерін кәсіби даярлау үдерісін жүйе деп атауға болады, өйткені, білім беру бағдарламасы бойынша кәсіби даярлау үдерісінің барлық компоненттері (оқу курстары, бағдарламалар, элективті пәндер, практикумдар және т.б.) өзара байланысты және негізгі міндетке сәйкес біріктіріліп, басқарылады.

Осыған сүйене отырып, білім берудегі интеграцияны күрделі құрылымдық педагогикалық үдеріс деп айтуға болады, ол келесі ерекшеліктерге бағытталған:

- кез келген құбылыстарды әртүрлі ұстанымда қарауға үйрету;

- белгілі бір шығармашылық мәселені шешуде әртүрлі салалардан білімді қолдану дағдыларын дамыту;

- шығармашылық зерттеулерді өз бетінше жүргізу қабілетін қалыптастыру;

- кез-келген шығармашылықта өзін белсенді түрде көрсетуге деген ұмтылысын дамыту.

Сондықтан арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялау мәселесін қарастыру барысында көркемдік білім беру пәндерінің ішінде кескіндеме мен сурет интеграциясының мәні келесі тұрғыдан сипатталады:

- пәнаралық интергация тәсілі кескіндеме, сурет және басқа өнер түрлерін тарихпен, философиямен, әдебиетпен, ғылыммен және басқа пәндермен байланыстыра отырып, жеке пәндер шеңберінен тыс мәселені қамтиды;

- теория мен практиканың байланысын қамтамасыз ету теориялық білімді меңгеруде (мысалы, кескіндеме тарихы, перспектива заңдары) практикалық жұмыстарды жандандырады, практикалық тәжірибе өз кезегінде теориялық түсінікпен байытылады;

- шығармашылық ойлауды дамытуда интеграция әлемге біртұтас көзқарасты қалыптастыруға, әртүрлі құбылыстар арасындағы байланысты табуға және мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты қолдануға ықпал етеді;

- арт-зерттеу таным әдісі ретінде қарастырылады, интеграцияға негізделген арт-зерттеу өнер туындыларын жасаудың ғана емес, сонымен қатар шындықтың, өзін-өзі көрсетудің және қарым-қатынастың әртүрлі аспектілерін зерттеудің тәсілі болып табылады.

Сонымен арт-зерттеуде көркемдік білім беру пәндерін интеграциялаудың практикалық маңыздылығы болашақ көркем білім беру мұғалімдерін даярлау тәжірибесінде жоғары оқу орнының нақты кеңістігі жағдайында креативті ізденіс үдерісіне тартуға; көркемдік кеңістікті құруға; нақты кеңістіктегі жұмыстың жобалық формаларына, оның ішінде көркем мәдениет тарихы, құндылықтар, көркемдік ұлттық тақырыптарға негізделген жобаларға тартуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

Бейсенбаева А.А., & Мендигалиева Г.К. (1999). *Теоретические основы интеграции науки и практики в инновационных типах школ*. Алматы. РИПК СО.

Данилюк А. Я. (2004). *Теория интеграции образования*. – Ростов-на-Дону. РГПУ.

Савенкова, Л. Г., & Курбатова, Н. В. (2016). *Интеграция — важнейшее педагогическое условие подготовки современного учителя искусства. Гуманитарное пространство: Международный альманах*, 5(3), 398–409.

Венкова А.В., & Максимова К.С. (2021). *Технологии «Artistic Research» как новая форма художественного высказывания. Международный журнал исследований культуры*. 42(1), 109-121. https://doi.org/10.52173/2079-1100_2021_1_109

Klein J. (2017). What is artistic research? *Journal for Artistic Research*. Retrieved December 24, 2020. from <https://www.jar-online.net/what-artistic-research> (accessed: 23.11.2020)

Hannula, M., Suoranta, J., & Vadén T. (2005). *Artistic Research – Theories, Methods and Practices*. Academy of Fine Arts, University of Gothenburg.

Гершунский Б.С. (2003). *Образовательно-педагогическая прогностика: Теория, методология, практика*. Москва. Наука.

Берулава М.Н. (1998). Интеграция содержания образования. Москва. Совершенство.

Шолпанқұлова Г.К., & Колумбаева Ш.Ж., Махметова Б.Т. (2020). Пәнаралық интеграция негізінде болашақ педагогтардың цифрлық дағдыларын дамыту// Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы. 68(4), 95-102. <https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-5496.13>

Таранова Е.В. (2012). Анализ термина «артпедагогика» в понятийном поле педагогических и арт-терапевтических категорий // Педагогика и психология. 2(1), 8-12.

Сухарев А.И., Сухарева А.П., & Криса В.Б. (2010). Интеграция как средство реализации системы непрерывного художественного образования// Культурология. Искусствоведение. Омский Научный Вестник. №3(88).247-250.<https://cyberleninka.ru/article/..obrazovaniya/viewer>

Tian M. (2023). Arts-based research methods for educational researchers. New York: Routledge, P.96. <https://doi.org/10.4324/9781003196105>

References:

Beisenbaeva, A.A., & Mendigalieva, G. K. (1999). Teoreticheskie osnovy integratsii nauki i praktiki v innovatsionnyh tipah shkol [Ғылым мен практиканы инновациялық мектеп түрлерінде интеграциялаудың теориялық негіздері]. RIPK SO.

Danilyuk, A.Ya. (2004). Teoriya integratsii obrazovaniya [Білім беруді интеграциялау теориясы]. RGPU.

Savenkova, L.G., & Kurbatova, N.V. (2016). Integratsiya — vazhneyshее pedagogicheskoe uslovie podgotovki sovremennogo uchitelya iskusstva [Интеграция — қазіргі заманғы өнер мұғалімін даярлаудың маңызды педагогикалық шарты]. Gumanitarnoe prostranstvo: Mezhdunarodnyy al'manakh, 5(3), 398–409.

Venkova, A.V., & Maksimova, K. S. (2021). Tekhnologii «Artistic Research» kak novaya forma khudozhestvennogo vyskazyvaniya [«Artistic Research» технологиялары көркем ойлаудың жаңа түрі ретінде]. Mezhdunarodnyy zhurnal issledovaniy kul'tury, 42(1), 109–121. https://doi.org/10.52173/2079-1100_2021_1_109

Klein, J. (2017). What is artistic research? Journal for Artistic Research. <https://www.jar-online.net/what-artistic-research>

Hannula, M., Suoranta, J., & Vadén, T. (2005). Artistic research: Theories, methods and practices. Academy of Fine Arts, University of Gothenburg.

Gershunsky, B.S. (2003). Obrazovatel'no-pedagogicheskaya prognostika: Teoriya, metodologiya, praktika [Білім беру-педагогикалық болжау: теория, әдіснама, практика]. Nauka.

Berulava, M.N. (1998). Integratsiya soderzhaniya obrazovaniya [Білім мазмұнын интеграциялау]. Sovershenstvo.

Sholpankulova, G.K., Kolumbaeva, Sh. Zh., & Makhmetova, B. T. (2020). Pәnaralyq integraciä negizinde bolaşaq pedagogtardıñ cıfrlyq dağdyların damıtw [Пәнаралық интеграция негізінде болашақ педагогтардың цифрлық дағдыларын дамыту]. Abai atyndağy QazUPU Habarşysy. «Pedagogika ғылымдары» seriyasy, 68(4), 95–102. <https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-5496.13>

Taranova, E.V. (2012). Analiz termina «artpedagogika» v ponyatiynom pole pedagogicheskikh i art-terapevticheskikh kategoriy [«Артпедагогика» терминін педагогикалық және арт-терапевтік ұғымдар аясында талдау]. Pedagogika i psikhologiya, 2(1), 8–12.

Sukharev, A. I., Sukhareva, A. P., & Krisa, V. B. (2010). Integratsiya kak sredstvo realizatsii sistemy nepreryvnogo khudozhestvennogo obrazovaniya [Интеграция үздіксіз көркемдік білім беру жүйесін жүзеге асыру құралы ретінде]. Omskiy nauchnyy vestnik. Kul'turologiya. Iskustvovedenie, (3), 247–250.

Tian, M. (2023). Arts-based research methods for educational researchers. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003196105>